

Водич за родители

„Моќта на родителите“

Скопје, 2016

ISBN 978-608-4603-10-8

Наслов: Водич за родители „Моќта на родителите“

**Издавач: Прва детска амбасада во светот Меѓаши - Република
Македонија**

Извршен директор и основач: м-р Драги Змијанац

Уредник: Јана Зенговска

Лектура: Марина Геческа - Василевска

Рецензент: доц. Д-р Сашо Кочанковски

Графичка подготовка и печатење: „Бато и дивајн“

Адреса на издавачот:

Прва детска амбасада во светот Меѓаши - Република Македонија

**Ул. „Коста Новаковиќ“, бр. 22 а, 1 000 Скопје, Република
Македонија**

Тел./факс: +389 2 2465 316

E-mail: info@childrensembassy.org.mk

www.childrensembassy.org.mk

СОДРЖИНА:

Предговор.....	5
Вовед	9
1. Негрижа за детето и психолошко насилство како форми на злоупотреба на децата.....	10
1.1. Занемарување	10
1.1.1. Што претставува занемарувањето како форма на злоупотреба на децата?	10
1.1.2. Форми на занемарување.....	11
1.1.3. Последици од занемарувањето на децата.....	12
1.1.3.1. Негативно влијание врз когнитивниот развој на децата како последица на занемарувањето	12
Занемарените деца тешко решаваат проблеми	12
Слободно истражување	13
Адаптација за време на играта со врсниците	13
Говорни отстапувања	14
Развој на интелектуални способности	14
Ниски постигнувања на училиште	14
1.1.3.2. Влијанието на занемарувањето врз социјалниот развој	15
Негативна слика за себе.....	15
Отсуство на емпатија.....	15
Недостаток на социјални вештини	15
Неприфатеност од групата	16
Некритично врзување и агресивно однесување	16

1.1.3.3. Негативно влијание на занемарувањето врз емоционалниот развој	17
Нереално и некритично барање на внимание и љубов	17
Немање на одговорност	17
1.1.4. Физички знаци кои ни укажуваат на занемарување кај децата:	18
Знаци и однесување на возрасниот кој го занемарува детето:	18
1.2. Емоционално насилство врз децата	19
1.2.1. Индикатори кои укажуваат на емоционална злоупотреба.....	20
Однесување на детето за кое постои сомнеж дека е емоционално злоупотребено:	20
Однесување на возрасниот кој можеби емоционално го злоупотребува детето:	20
2. Родителски стилови	21
2.1. Авторитарни родители (авторитарен/диктаторски стил)	21
2.2. Пермисивни родители (пермисивен стил).....	22
2.3. Компетентни родители или родители со авторитет (демократски стил)	22
Премногу социјализирачки воспитен стил или синдром на претерано социјализирано дете.....	23
Размазен воспитен стил или синдром на размазено дете.....	23
Презаштитнички воспитен стил или синдром на презаштитено дете	25
Занемарувачки воспитен стил или синдром на занемарено дете.....	26
Злоставувачки воспитен стил или синдром на малтретирано дете.....	26
3. Казна и награда во процесот на воспитување	28
Видови на учење кај децата.....	28

Класично условување.....	28
Инструментално условување/операционално условување.....	29
Позитивни поткрепувања	29
Негативни поткрепувања	29
3.2. Казнување.....	30
3.3. Награда	31
Материјална награда	31
Удобност.....	31
Кога да ветиме награда?.....	32
Што е играњето и како да се игра?.....	33
Како се игра?	34
Постапки во воспитувањето на одговорниот родител	35
Поставува јасни граници	35
Води сметка за здравјето на своето дете.....	35
Активно е присутен	36
Се грижи за образованието на детето	36
Го учи своето дете на независност	36
Го учи своето дете да прифати неуспех.....	36
Литература:	38

Предговор

Исклучително значајна публикација, која на еден разбирлив и едноставен јазик, зборува за телесното казнување, злоупотребувањето на децата, и важноста на одговорното родителство во воспитувањето и воопшто целокупниот детски развој.

Оваа публикација има за цел да ја пополни празнината во едуцирањето и подигнувањето на свеста за овие несакани појави, кои се во пораст кај децата во Република Македонија. Наменета е првенствено за децата, родителите, наставниците и воспитувачите во јавните и приватните установи кои работат со деца, но и сите оние кои се вклучени во неформално образование.

Овој водич може да го користат и членовите во стручните служби во овие образовно-воспитни установи, во центрите за социјални работи, полицијата, здравството...

Уште поголема корист од овој водич ќе имаат децата, родителите, наставниците, психолозите, педагозите, социјалните работници и лекарите, кои по сомневањето или идентификувањето на злоупотребата врз детето, укажуваат и на нивната обврска да преземат соодветни мерки за нивно пријавување во надлежните институции/СОС центри, заради заштита од злоставувачите.

Исто така може да се користи и во образовни цели во образовно-воспитните установи и неформалното образование.

Многубројните информации кои се понудени за негативното влијанието на насилството врз целокупниот развој на децата, како и начините и формите на воспитување, ќе им помогне на родителите да го променат и подобрат нивното однесување, не само кон сопствените деца, туку и кон децата воопшто.

Бидејќи целта на родителството не е само да ги заштитат своите деца, туку да создадат услови и амбиент за нивен целосен развој, каде ќе можат да ги реализираат своите потенцијали во радост, среќа, љубов, разбирање, почитување и поддршка.

Со задоволство го препорачувам овој водич.

13.06.2016
Битола

Доц. д-р Сашо Кочанковски
Доктор на психолошки науки
и Гешталт терапевт

Вовед

Да се биде родител е најодговорната задача која некогаш сме ја имале.

Родители стануваме во моментот кога ќе се роди нашето дете, немаме можност да ја извежбаме родителската улога или пак не ни дале можност. Затоа ги воспитуваме децата така како што мислиме дека е најисправно.

Ние возрасните потребни сме им на нашите деца да им дадеме заштита, љубов и внимание и на таков начин да ги научиме самите себеси да се сакаат. Воедно на нашите деца им го посакуваме најдоброто, сакаме да бидат успешни, среќни.

Некогаш се наоѓаме во состојба кога не знаеме како најсоодветно да постапиме, не сакаме да ги повториме грешките на нашите родители и да одговориме на барањата на нашите деца. Не секогаш имаме можност, сила и моќ да ги постигнеме сите оние барања кои социјалната средина ги бара од нас. Често може да имаме чувство дека не сме доволно добри за да бидеме родители.

Но во текот на воспитувањето треба да имаме на ум неколку работи кои се важни за растот и развојот на детето, каква релација воспоставуваме со нашите деца, бидејќи наша одговорност е да ги израснеме нашите деца во вистински личности.

Овој краток водич е наменет да ни даде основна информација што всушност претставува одговорното родителство и како да одговориме на предизвиците кои ни ги носи истото.

1. Негрижа за детето и психолошко насилство како форми на злоупотреба на децата

1.1. Занемарување

1.1.1. Што претставува занемарувањето како форма на злоупотреба на децата?

Занемарувањето претставува форма на игнорирање или незадоволување на потребите на детето кои значајно влијаат врз неговиот психички и физички развој. Според некои дефиниции, не секогаш детето намерно се занемарува и границата каде започнува занемарувањето не е секогаш во потполност јасна.

На занемарените деца не им се посветува внимание. Тоа се деца кои всушност и не постојат во очите на нивните родители, затоа овие деца целокупната психичка енергија ја трошат со цел да им го привлечат вниманието на своите родители. Родителите на овие деца не им испраќаат порака дека се посебни, добри, убави, умни... Овие деца не знаат дали тоа што го прават е правилно или не.

Кога станува збор за проценување дали постои занемарување во однос на детето, важно е да се дефинира кои потреби на детето би требало да му бидат задоволени со цел да се обезбеди нормален раст и развој на детето.

Основни животни потреби на детето се:

- соодветна исхрана;
- емоционална поддршка;
- лична хигиена;
- здравствена заштита;
- грижа за менталното здравје;
- когнитивна стимулација;
- семејна средина и структура;
- заштита од опасности во домот;
- заштита од насилство во семејството;
- заштита од насилство во социјалната средина.

1.1.2. Форми на занемарување

Според прифатената класична поделба, се препознава: физичко, емоционално и образовно занемарување. Но има и други форми кои го препознаваат занемарувањето во поново време; некои од нив се: занемарување предизвикано од страна на околината, начинот на живот итн.

Физичкото занемарување се однесува на незадоволувањето на основните биолошки потреби на детето како: безбедност, хигиена, хранење, грижа, здравствена заштита и примерен дом.

Емоционалното занемарување се однесува на недостаток на поддршка, стимулација на топлина во односот, пасивен или агресивен став спрема емоционалните потреби на детето.

Образовното занемарување претставува, пред сè, невклучување на детето во редовниот образовен процес, отсуство на поддршка и помош

при совладувањето на предвидените образовни програми, недостаток на основните материјали за учење.

Занемарувањето кое е предизвикано од надворешната средина се карактеризира со живот во криминална средина, сиромаштија, небезбедна околина.

***Новите форми на занемарување се:** изложеност на пасивно пушење, неупотреба за сигурносни појаси при возење на детето во автомобил, како и некористење на соодветни седишта во зависност од возраста на детето, достапност на оружје до децата, изложеност на насилство во семејството, изложеност на насилство на Интернет, некористење кациги при возење на велосипед итн.*

1.1.3. Последици од занемарувањето на децата

Занемарувањето негативно влијае на: когнитивниот, социјалниот, емоционалниот и физичкиот развој на детето.

1.1.3.1. Негативно влијание врз когнитивниот развој на децата како последица на занемарувањето

Занемарените деца тешко решаваат проблеми

Бидејќи овие деца немале можност да решаваат проблеми во согласност со нивната возраст, нивните први искуства се негативни, неуспешни и затоа немаат ентузијазам, им недостига животен оптимизам

и доверба во сопствените способности. Овие деца најчесто се откажуваат пред да започнат некоја задача. Неретко нивните родители им велат дека се мрзеливи, незаинтересирани и нивните критики децата ги доживуваат како потврда дека навистина се неспособни да завршат одредена задача.

Слободно истражување

Во споредба со другите деца на нивна возраст овие деца се чувствуваат помалку вредни. Бидејќи родителите не им посветуваат внимание, тие немаат можност да се занимаваат со други работи, љубопитно и слободно да истражуваат. Многу често не се во состојба самостојно да градат со коцки, цртаат или пак највидливо е кога ќе им се даде можност сами да изберат активност, овие деца не се во состојба да одлучат која активност ја сакаат. Во адолесцентниот период не можат спонтано да разговараат, забораваат, често имаат чувство дека се блокирани.

Адаптација за време на играта со врсниците

Овие деца функционираат по одредени правила и строго поставени граници, не се во состојба да ги изразат своите креативни способности. Не се приспособливи во игра, за нив играта претставува тешка и доста вложувачка работа. Тие не можат да се опуштат, мора да се подготват, да испланираат, што им создава потешкотии при вклопување во играта со другите врсници. Се случува нивните врсници да почнат да ги одбегнуваат, но од друга страна и тие да го прават истото.

Говорни отстапувања

Овие деца немале можност спонтано да го развијат говорот слушајќи ги возрасните. Нивните родители, пред сè мајката од самиот момент на раѓање не им зборувала со милост. Бидејќи комуникацијата со родителите изостанува и не се поттикнувани слободно да се изразуваат, без оглед дали го разбираат значењето на зборовите, кај овие деца се јавуваат и развојни пореметувања во говорот.

Развој на интелектуални способности

Земајќи во предвид дека овие деца живеат во осаменот, не се доволно стимулирани, немаат можност да ја изразат својата креативност, не се изложуваат на ситуации каде треба да решаваат проблеми кои се соодветни за нивната возраст, многу често оставаат впечаток дека имаат заостанување во интелектуалниот развој или дека се наоѓаат на многу пониско ниво од тоа што навистина се.

Ниски постигнувања на училиште

Ако се земе во предвид погоре наведеното, очекувано е овие деца да имаат проблем на училиште кој доведува до ниски постигнувања во учењето.

1.1.3.2. Влијанието на занемарувањето врз социјалниот развој

Негативна слика за себе

Како резултат на тешкотиите при воспоставување на односи со групата на врсници, проблемите во говорот, недостатокот на позитивна стимулација и поддршка, овие деца развиваат негативна слика за себе. Реагирањето со лутина и бес спрема другите доведува и до создавање на негативна слика кон светот.

Отсуство на емпатија

Недостатокот на сочувство од страна на родителите, не ги научило овие деца да сочувствуваат со другите и околината. Од таа причина многу често се доживуваат како бесчувствителни, ладни, при што ги одбиваат другите луѓе.

Недостаток на социјални вештини

Како резултат на немање или избегнување на контакт со врсниците, не се во можност да развијат социјални вештини. На таков начин искусно се посиромашни, што резултира со избегнување на контакт со другите, со цел да се заштитат од можно исмејување или отфрлање.

Неприфатеност од групата

Човекот пред сè е социјално битие и тоа всушност претставува основа на човековата егзистенција; емоционалниот однос се развива пред сè во семејството, така што растеме и се развиваме во група; неприфаќањето од страна на групата создава чувство на лутина. Децата стануваат агресивни како резултат на неприфаќањето од групата на која сакаат да припаѓаат, но често се наметнуваат со сила.

Некритично врзување и агресивно однесување

Како резултат на потребата за близина, често се случува занемарените деца рано да се врзат со луѓе кои можат да ги злоупотребат; карактеристично е што рано стануваат родители, постои можност да пројават промискуитетно однесување. Ваквиот начин на однесување претставува само обид за надминување на осаменоста или компензација со чувство на осаменост. Овој начин на однесување понекогаш добива форма на насилно однесување, кое неретко преминува во деликвенција.

1.1.3.3. Негативно влијание на занемарувањето врз емоционалниот развој

Нереално и некритично барање на внимание и љубов

Бидејќи од првите денови на својот живот не добиваат внимание кое е адекватно на нивните потреби, овие деца стануваат „лепливи“ и „досадни“. Често се чувствуваат осамени, имаат проблем со изразување на емоциите, генерално нивниот живот не е исполнет со адекватна, за нив, животна содржина која би им го исполнила животот - од таа причина најчесто се повлечени и безволни.

Немање на одговорност

Одговорноста како и начините за справување со стрес не се соодветно развиени кај овие деца и подоцна возрасни, иако поради неодобрувањето и неприфаќањето од околината, овие деца сепак често се под стрес. Неретко имаат проблем при контрола на импулсите, бидејќи тие се мачат со нешто што другите деца го прават со леснотија, спонтано и природно. Поради повремени испади на бес, многу често доаѓаат во конфликт со другите деца, а тоа уште повеќе ги оддалечува од нив. Воедно поради честите неуспеси, сè почесто се фрустрирани, бесни и ја избегнуваат околината.

1.1.4. Физички знаци кои ни укажуваат на занемарување кај децата:

- белези;
- оштетувања во развојот на мозокот како резултат на фетален алкохолан синдром;
- различни аномалии и забавен психомоторен развој;
- развој на хронични болести и респираторни инфекции;
- појава на заразни болести како резултат на невакцинирање;
- потхранетост, отечен стомак, дехидрираност, низок раст;
- кариозна вилица, нема соодветна здравствена нега;
- често е гладно, истоштено, уморно;
- облеката е валкана, искината, несоодветна за временските прилики.

Знаци и однесување на возрасниот кој го занемарува детето:

- води хаотичен живот, не води грижа за личните потреби;
- не го надгледува детето подолго време, дури и кога е изложено на опасност;
- го препушта детето на грижа на несоодветни лица;
- му дава несоодветна храна, лекови и пијалаци;
- постојано го носи детето многу рано во училиште или градинка, а го зема многу доцна;
- не покажува заинтересираност за потребите на детето;
- постојано е незаинтересиран и недостапен за комуникација кога станува збор за детето (недостапен е на телефон, избегнува родителски средби или закажани состаноци);
- го експлоатира детето и го изложува на постојана и опасна работа;
- апатичен е и рамнодушен.

Долготрајното занемарување, особено во најраната возраст, може да доведе до смрт на детето. Познато е дека децата умираат и како резултат на задушвање од повраќање и при силно и непрестајно плачење. За жал, често занемарувањето не се препознава доволно рано за да се спречи, се препознава во крајни фази кога е екстремно видливо. Бидејќи има сè повеќе деца кои се имплицитно занемарени, едукацијата на родителите, воспитувачите, негувателите и наставниците, како и изработка на специјални програми претставуваат важен аспект на превенцијата.

1.2. Емоционално насилство врз децата

Кога станува збор за емоционалното насилство врз децата, карактеристично е пред сè дека овој вид на злоупотреба потешко е да се докаже, увиди и спречи. Голем број од родителите или возрасни се свесни дека насилството, особено телесното е недозволливо, неприфатливо. Но сепак постојат родители/старатели и останати возрасни кои се важни во животот на детето, а кои го користат емоционалното насилство како форма за казнување и докажување на својата моќ врз детето. Позади затворените врати на домот, погрдните зборови, заканите, влевањето на страв и нереалните критики се нешто со кое децата се соочуваат.

Тие не знаат како да одговорат на овој вид насилство, се чувствуваат непријатно, но им веруваат на своите родители, а со тоа и на секој збор и критика која излегува од родителската уста. Децата веруваат дека се такви како што нивните родители ги именуваат и перципираат.

Овие деца видливо се уредни, негувани, не се забележуваат телесни индикатори кои би укажувале на злоупотреба, но станува збор за тажни деца кои не знаат што всушност нивните родители бараат од нив. Тие се

исплашени, апатични, без чувство на припадност, љубов и вредност. Не се чувствуваат посебни, способни и вредни.

1.2.1. Индикатори кои укажуваат на емоционална злоупотреба

Однесување на детето за кое постои сомнеж дека е емоционално злоупотребено:

- се прикажува послушно и срамежливо;
- има епизоди на агресија и бес;
- има страв од неуспех;
- има проблеми со концентрацијата и учењето;
- лесно се откажува;
- има негативен став кон себе;
- постојано е плачливо, се извинува без некоја посебна причина;
- постојано бара внимание од возрасниот.

Однесување на возрасниот кој можеби емоционално го злоупотребува детето:

- јавно или дома го обвинува или понижува детето;
- не го смирува детето кога е исплашено или вознемирено;
- ако се повеќе деца во семејството, другите деца ги третира на поинаков начин (без критика и навреди);
- користи погрдни зборови при претставување на детето (глупаво, лошо, неспособно итн.);
- го обвинува детето за сите негови неуспеси;
- го споредува и изедначува детето со други деца, лица кои не ги сака.

2. Родителски стилови

Според О. Мурџева Шкариќ (Психологија на детството и адолесценцијата, стр. 174, 2011 год.), родителските стилови се разликуваат во две основни димензии:

1. Дали интеракцијата е со љубов и нежност или наспроти ова непријателство?
2. Дали се пермисивни родители или со авторитативна контрола?

Водени од овие две димензии се разликуваат следниве родителски стилови: диктаторски, пермисивен, демократски и инфериорен.

2.1. Авторитарни родители (авторитарен/диктаторски стил)

Моќта е главната карактеристика за овој стил на вршење на улогата на родител.

Овие родители послушноста ја разбираат како доблест, самоволието кај децата за нив е неприфатливо. Нивните барања се карактеризираат со многу дисциплина, критика, многу малку љубов и размена. Детето е подредено. Овие родители може да бидат насочени презаштитнички или пак да ги занемаруваат своите деца.

2.2. Пермисивни родители (пермисивен стил)

Овој стил на воспитување на деца е многу често застапен во поново време. Овие родители се однесуваат афирмативно, благи се кон децата. За овој родителски стил карактеристично е што на децата им пружаат многу нежност, малку дисциплина и барања и малку комуникација. Тие не се гледаат како активни и одговорни во моделирањето на детето во иднина. На децата им даваат премногу слобода, што не ги учи на одговорност во иднина.

2.3. Компетентни родители или родители со авторитет (демократски стил)

Овие родители ги насочуваат децата, имаа високи барања и дисциплина. Но имаат голема љубов, разбирање, го прифаќаат детето такво какво што е. Го охрабруваат детето да го искаже своето мислење, сакаат да разговараат доколку детето одбие да го почитува нивното мислење. Тие ја почитуваат автономијата на детето, но воедно го контролираат неговото поведение според прифатени норми и правила. Овие родители се разумни, реални и топли. Детето може да го предвиди нивното однесување и јасно знае што се очекува од него.

Според З. Миливоевиќ и соработниците (2009) во „Мала книга за големи родители“, (страна 85,) наведуваат неколу воспитни стилови по кои се разликуваат родителите во начинот на воспитување на децата.

Според овие автори, кога станува збор за воспитувањето на детето, ги разликуваат следниве пет воспитни стилови:

Премногу социјализирачки воспитен стил или синдром на претерано социјализирано дете

Родителите за кој е карактеристичен овој воспитен стил многу често имаат превисоки барања од своите деца. Нивните деца добиваат потврда за својот успех само во случаи кога нивниот успех е спектакуларен. Од таа причина овие деца постојано се обидуваат да им удоволат на другите, пред сè на своите родители. Тие не се задоволни со себе, своите постигнувања, способности и изглед. Понекогаш имаат размислувања дека подобро е никогаш да не се ни роделе. Децата кои се воспитувани во овој стил сметаат дека единствено скромноста е доблест, самодовербата е нешто кое е карактеристично за несовесните луѓе. Тие не се во состојба да доживеат задоволство од својот успех и самоуверено да побараат потврда за истото. Скромноста е добра особина, но кога станува доминантна и пренагласена, ги гуши личните потенцијали и постигнувања.

Размазен воспитен стил или синдром на размазено дете

Овој воспитен стил е карактеристичен за родители кои во текот на своето растење биле доста строго воспитувани. Овие родители си ветиле дека нивното дете ќе биде среќно, дека нема да го воспитуваат своето дете онака како што тие биле воспитувани од своите родители.

Затоа во текот на растењето нивното дете не го ограничувале, зборот **НЕ** ретко го користат. Овие деца се критикувани од страна на своите родители, но само во случаи кога се немоќни и и никогаш не се соодветно казнети за одредено однесување.

Станува збор за родители кои имаат проблем да ја покажат својата родителска моќ. Тие имаат барања, но многу ретко активни барања од своето дете. Овие деца имаат добро мислење за себе, се чувствуваат удобно, бидејќи сè е подредено по нивните потреби. Но ако им се постават задачи и ограничувања, овие деца стануваат импулсивни. Имаат замержки од околината дека не се доволно трпеливи и дека премногу си дозволуваат, сметаат дека за нив нема правда, критиките за своето однесување ги препознаваат како критики за нивната личност. На овие деца, како и на сите, им требаат јасно поставени граници, им треба безусловна љубов, нежност и внимание, но од друга страна и строга љубов.

Понекогаш несвесно ги размазуваме своите деца поради чувството на грижа на совест, бидејќи сме премногу зафатени и имаме премалку време да поминеме со нив. Токму грижата на совест може да нè насочи да избегнуваме конфликт со детето и сме на прав пат да го направиме рамазено. Не смееме да забораваме колку подоцна поставиме граници во однесувањето, толку ќе му биде потешко на детето да ги прифати. Треба да воспитуваме со многу љубов и со реални задачи и барања во насока на најдоброто на нашето дете.

Презаштитнички воспитен стил или синдром на презаштитено дете

За овие деца карактеристично е што се многу тивки и мирни. Иако се здрави, многу доцна проодуваат, прозборуваат, подоцна се одвикнуваат од носење на пелени. Овие деца се претерано внимателни, не се качуваат на клацкалки, на лизгалки итн. Карактеристично е што се премногу несамостојни, доколку некој познат за нив кој им обезбедува сигурност го снема од нивниот виден круг, изгледаат исплашени и несигурни.

Родителите на овие деца најчесто сметаат дека нивната родителска задача е да ги заштитат децата од секаков вид на опасности и затоа нивната љубов ја покажуваат во форма на премногу грижа. Овој начин на воспитување не им дозволува на децата да научат дека се способни сами да се грижат за себе, не им дозволува да истражуваат, да развијат социјални вештини карактеристични за нивната група на врсници. Овие деца се плашат од светот. Најголемата „штета“ која можат родителите кои ги презаштитиуваат своите деца да им ја направат е да им забранат да бидат способни, при што децата почнуваат да веруваат дека се неспособни, не се ангажираат и стануваат пасивни. Бидејќи немале можност да ги развијат своите способности со помош на животно искуство, овие деца немаат виско мислење за себе и не веруваат во своите способности.

Разликата помеѓу разгалено и презаштитено дете е очигледна кога станува збор за чисти типови, при што презаштитеното дете е уплашено и немоќно, рамазеното е доминантно и моќно. Презаштитничкиот родител е моќен, додека родителот кој размазува е немоќен.

Занемарувачки воспитен стил или синдром на занемарено дете

Овие родители немаат никави барања кон своите деца, не ги пофалуваат и не ги наградуваат. Родителите на овие деца имаат барања да го променат неприфатливото однесување, но не им кажуваат на децата како да го направат истото. Во воспитниот стил на овие родители нема многу реални критики, тие критикуваат само кога ќе им „дојде преку глава“ одредено однесување на нивното дете. Овие родители го занемаруваат и воспитно го запоставуваат своето дете.

На овие деца во растењето првенствено им недостига љубов, но и воспитно поттикнување. Овие родители многу малку разговараат со своите деца, не им кажуваат што е правилно, а што не. Не им помагаат на своите деца да развијат чувство на припадност во семејството. Детето во најголемиот дел од времето кое го поминува со своето семејство е препуштено само на себе. Родителите треба да разберат дека децата не можат самите себеси да се воспитуваат, родителите се тие кои се одговорни и ги воспитуваат децата. Воедно, воспитувањето е активен процес, при што детето не може да научи и да се насочи доколку само пасивно гледа како родителите/старателите реагираат и се однесуваат во одредени ситуации. Доколку не му овозможиме на детето љубов, грижа, чувство на припадност, ова дете ќе има чувство дека не е вредно како другите деца и секое чувство на припадност ќе се обиде да го прекине со обид за да постигне задоволство. Кога ќе го пофалат, ќе се збуни, иако тоа му е многу важно, ќе се обидува на кој било начин да биде прифатено од околината да го добие потребното внимание, па макар тоа и да е критика.

Злоставувачки воспитен стил или синдром на малтретирано дете

За овие деца карактеристично е доминантното движење со што ја покажуваат својата физичка моќ. Имаат агресивен израз на лицето, повремено удираат со боксови по сидовите или во замислен противник.

Родителите на овие деца сметаат дека телесното казнување е добар и единствен начин за воспитување. Најчесто и овие родители биле така воспитувани во текот на своето детство, постојано внимавале да не згрешат нешто и да бидат тепани за тоа.

Во овие семејства мајката смета дека детето не смее да се тепа, но кога не е тука таткото кој е „главниот“ насилник, мајката користи разни начини на казнување и постојано му се заканува на детето, користејќи погрдни зборови и закани. На ова дете кое често е тепано, родителите не му поставуваат јасни барања и не му кажуваат што точно од него се бара, воедно не му кажуваат ни што погрешно направило. Ако го прашаме ова дете која била причината поради која последен пат го истепале, нема да знае да ни каже. Ако пак ги прашаме родителите зошто не го пофалат своето дете кога ќе направи нешто одлично, тие ќе одговорат дека ќе го пофалат само кога ќе го промени своето однесување. Наизглед ова дете изгледа дека има добро мислење за себе, но неговата надворешност не се поклопува со вистинските чувства на ова дете. Поради пораките кои ги добива од своите родители, ова дете се чувствува немоќно, невредно за туѓа љубов и внимание, на никого не му верува и живее во постојан страв дека некој ќе го удри. Ова дете секој допир го разбира како телесно казнување. Доминантниот изглед е само маска со цел некој да не му се доближи и да го нападне. Ова дете има проблем во процесот на осамостојување и функционирање во социјалната средина. Децата кои се телесно казнувани се поистоветуваат со агресорот, со тој кој ги злоупотребува и на таков начин ќе се обидат и ќе станат исти како агресорот. Овие деца донесуваат одлука дека никогаш нема да живеат повеќе во насилство и кога еден ден ќе пораснат, ќе се спротивстават на својот татко или некој друг кој телесно ги казнува. Но од друга страна, овие

деца заклучуваат дека се немоќни и предодредени засекогаш да бидат жртви. Од таа причина може да бидат повлечени, хронично исплашени со цел да не предизвикаат некој да ги нападне или повреди. Па, затоа кај овие деца е исклучена можноста тие да предизвикаат насилство.

3. Казна и награда во процесот на воспитување

Видови на учење кај децата

Со цел да го разбереме начинот на кој функционира казнувањето како метод, пред сè, потребно е да имаме познавање за начинот на кој детето во текот на животот учи и стекнува знаење. Водени од фактот дека раниот детски развој е најважен период од животот на човекот, треба да имаме на ум дека постојат неколку видови на учење карактеристични за овој развоен период.

Класично условување

Класичното условување претставува поврзување на нова дразба со една безусловна или ненаучена дразба која автоматски предизвикува безусловен одговор. Учењето со класично условување започнува во

преднаталниот период. Овој вид на учење има посебно влијание врз развојот на емоционални реакции. На пример, доколку се чувствуваме непријатно со некои луѓе во наше присуство, тие луѓе ги поврзуваме со непријатни искуства. Истото се случува и со позитивните искуства.

Инструментално условување/операционално условување

Со овој вид на учење се стекнува едно поведење како резултат на последиците од поткрепување. Кај овој вид на учење станува збор за позитивно или негативно поткрепување. Поткрепувањата всушност се стимуланси кои се јавуваат како резултат на поведението и ефектот од повторување на тоа поведење.

Позитивни поткрепувања

Се однесуваат на позитивни стимуланси (насмевка, галење, прегратка, омилена играчка). Бидејќи одредено поведење е поткрепено со позитивни стимуланси, има тенденција истото да се повтори.

Негативни поткрепувања

Овој вид на поткрепување се јавува за да се отстрани некаков непријатен стимул. Тоа се јавува кога има тенденција да се отстрани една непријатна ситуација која предизвикува одредено поведење. Детето плаче ако сака да добие некоја играчка, ако му ја купите, следниот пат повторно ќе го повтори своето однесување со цел да ја намали својата фрустрација и да добие задоволство.

3.2. Казнување

Казнувањето е процес со кој се применува непријатен стимулус откако ќе се направи одредена активност со цел да се намали зачестеноста на јавување на неприфатливо негативно поведење. На пример, детето се казнува затоа што го удрило своето другарче и не се пушта надвор одредено време. Како одговор на казната се очекува повеќе да не го повтори своето однесување.

Разликата помеѓу негативното поткрепување и казната е во тоа што при негативното поткрепување негативниот стимулс се јавува пред поведението, додека при казната истиот се јавува веднаш по поведението.

Ефикасноста е поголема кога станува збор за поставување на јасни граници и дисциплинирање на децата при учење со поткрепување отколку со казнување, бидејќи поткрепувањата постојат за да се задржи некое поведење, додека казната служи за да се отстрани некое поведење, а со тоа се намалува и интензитетот поради отсуство на поткрепувачот. Тука може да послужи за пример претходно наведената ситуација: ако не му ја купиме играчката на детето кога тоа силно плаче во продавница, ќе разбере дека плачењето не е ефикасен метод да го добие тоа што го посакува и со тек на време сè помалку ќе го користи.

Опсервационото учење е вид на учење со кое се јавува промена во однесувањето на одредено поведење кај децата како резултат на гледање на другите како ги извршуваат одредени поведенија или активности. Со имитирање на живи модели или со користење на различни игри, играчки, детето учи да го промени своето однесување.

3.3. Награда

Наградата е конкретна и за права награда зборуваме кога добиваме некое материјално добро или некоја удобност. Кога го наградуваме детето, бираме што му е важно и што сака.

Материјална награда

Кога станува збор за ваков вид награда, всушност мислиме за нешто што е видливо и опипливо. Го наградуваме детето кога станува збор за одредено однесување или збир на однесувања кои донеле до конечен резултат. На пример, ако Марко пет ноќи по ред спие во својата соба, наградата ќе биде ракетата која подолго време ја сака.

Исто така, со материјална награда се наградува и одредено однесување кое укажува на голем напредок на детето. На пример, детето оди на стоматолог секогаш во придружба со родителите кои се до него. Тие го поттикнуваат и му кажуваат дека е храбро и добро само да седи во ординацијата додека му ги прегледуваат забите. Затоа му ветуваат нова играчка.

Удобност

Удобност е некоја привилегија, нешто што детето го посакува, некоја основна потреба која мора да му ја задоволиме. На пример, гледање цртани филмови, излет, одмор, кино претстава итн.

Кога да ветиме награда?

Може да ветиме награда во случаи кога сакаме да поттикнеме некое ново однесување кај детето. Може да ја употребиме како метод со цел да го спречиме молењето на детето по продавници за да му купиме одредена работа која смета дека му е потребна. Но кога станува збор за мало дете кое смета дека сè што ќе види во моментот треба да го добие, наградата не е функционална, но кај малку поголеми деца понекогаш вреди да се примени.

Треба да бидеме свесни дека ако сме му ветиле одредена награда на детето и тоа се однесувало во согласност со договореното, треба истата да ја исполниме. Ако родителите го изневерат детето, тоа е навистина трауматично искуство за детето и го нарушува односот спрема родителите.

Наградата не треба да се користи пречесто и да го окупираме детето со најразлични награди за секоја ситница. Бројноста на наградите зависи и од возраста на детето. На пр., мало дете можеме да го наградиме за помали достигнувања, додека тинејџер го наградваме кога подолго време вложил труд и време за исполнување на одредена конкретна цел.

Ако наградите се пречести и детето ги добива туку така, постои инфлација на наградата, т.е. награднувањето веќе не претставува некаков чин, бидејќи детето не мора повеќе да се труди за да биде наградено. Некогаш како родители сме среќни само кога детето ќе ни вети дека ќе

исполни некоја зададена задача и веднаш го наградуваме; но треба да бидеме свесни дека мора да почекаме да ги исполни целосно своите ветувања и обврски и подоцна да го наградиме како што сме се договориле.

Што е играњето и како да се игра?¹

Детската игра има многу големо и незаменливо значење за целокупниот развој на детето. Играта влијае на сите аспекти на развојот на детето – сензомоторен, когнитивен (перципирање, помнење, мислење, интелигенција), емоционален, морален, социјален и развој на говорот. Преку играта се создаваат услови за формирање на емоционално стабилни, социјализирани и кретивни личности.

Историски гледано, детската игра се јавува едновремено со потребата од посебно воспитување на децата и токму затоа може да се рече дека уште од самиот почеток играта и воспитувањето се јавуваат заедно, меѓусебно тесно и заемно се условуваат (Шкарик, 2004).

Како мотив за играње кај децата во предучилишниот период можат да се јават недораснатите желби кои веднаш не може да се задоволат; воедно нема појава на игра кај децата сè додека им се задоволуваат сите потреби.

Според Шкарик (2004), играта може да се разгледува како објективна структура што се јавува во облик на систем на правила. Овој ситем на

¹ Преземено и адаптирано од „Развојна психологија“, О. М. Шкарик, 2004 година

правила му нуди на играчот шеми за сопственото однесување кога игра некоја игра.

Секоја игра има просторна и временска структура, но исто така, се состои и од организирани елементи. Но подобро е да се зборува за играње кое претставува акт на тој што игра, отколку за игра која е сфатена како структура која е однапред определена.

Како се игра?

На децата првенствено треба да им се даде доволно време за играње. Играњето подразбира:

1. Соодветен простор

Децата треба да играат во безбеден простор без ограничување, чист и онаков каков што во согласност со нивната игра им е потребен.

2. Играчки и соодветни средства за играње

Потребни се квалитетни материјали и соодветни играчки за да можат децата да играат и воедно да се едуцираат. Квалитетот на играчките е значаен фактор, но квантитетот не е фактор кој влијае на квалитетот на играњето. Доколку детето има премногу играчки, нема да може да се избере соодветна играчка за него.

3. Во играњето е потребен и соиграч

За да можат да се јават предигровни активности, потребно е родителот активно да биде вклучен во процесот на играње. Децата на одредена возраст сакаат повеќе да играат едно покрај друго отколку да има интеракција помеѓу нив; на пр. на тригодишна возраст (паралелни игри). Како што растат деца посакуваат да играат во помали групи со други деца. Како што се зголемува бројноста на групите, се зголемуваат и потребите за игри за кои се потребни правила, соработка и играње на улоги.

Играта е начин на кој детето може да ги надмине своите стравови, сомнежи и потреби. Преку играта, која воедно има и терапевтски карактер, родителот е во можност да го набљудува развојот на своето дете, да заштити и да насочува и помогне во надминување на некои проблеми.

**Играњето со вашите деца претставува важна активност која ќе
им овозможи дополнително убави спомени!**

Постапки во воспитувањето на одговорниот родител

Поставува јасни граници

Одговорниот родител поставува граници во однесувањето на своето дете, дискутира со него на јазик разбирлив за детето. Исто така, му ги објаснува последиците од некое однесување.

Води сметка за здравјето на своето дете

Тоа подразбира физичко и ментално здравје. Го носи на редовни лекарски контроли, но исто така, и се грижи за неговиот ментален развој.

Активно е присутен

Без разлика колку и да е зафатен, дел од времето го поминува во разговор со своето дете, ги уважува неговите потреби, му ја дава потребната нега и поддршка, му кажува дека го сака и го прегрнува.

Се грижи за образованието на детето

Покрај тоа што тој се труди да му обезбеди квалитетно образование, тој се грижи за вредносниот систем на детето.

Го учи своето дете на независност

Одговорниот родител го учи своето дете на различни вештини и го охрабрува детето да преземе одговорности за себе и кон другите, согласно неговата возраст.

Го учи своето дете да прифати неуспех

Многу е важно децата да научат да прифатат неуспех, децата не треба да се споредуваат со другите деца, туку треба да се поттикнуваат и да се поддржуваат.

Заклучок

Целта на овој краток водич е да се поттикне одговорното родителство, да се добијат информации во насока на подобрување на односот на релација родител - дете.

Ако се пронајдете во некои од начините на воспитување кој не е толку добар, немојте да имате чувство на вина. Нашата цел е да Ви помогнеме да ја подигнете вашата свест во однос на одговорното родителство. Секој може да биде добар родител и има можност да го промени своето однесување. Затоа започнете да го менувате Вашето однесување на

подобро, и доколку не сте сигурни дали постапувате добро, размислете дали Вие сакате некој со Вас така да постапува.

Сакаме да ве поттикнеме позитивно да рамислувате, да бидете свесни дека имате избор, бидејќи родителството е процес кој се учи.

Сакајте ги вашите деца безусловно, дисциплинирајте ги со многу љубов и тие ќе ви бидат благодарни.

Или како што кажува големиот Љубивоје Ршумовиќ во својата песна „Дете“:

„Детето не е дете,
Играчка за стрини и тетки,
Детето е дете,
Да го сакате и разбирате.“

СИТЕ МОЖЕМЕ ДА БИДЕМЕ ДОБРИ РОДИТЕЛИ!

Литература:

1. „Мала книга за велике родители“, 2009 (З. Миливоевиќ, К. Билбан, В. Кокел, М. Крамбергер, Т. Стеинер, Б. Кожух)
2. Развојна психологија, 2004 (О. Мурцева Шкариќ)
3. Психологија на детството и адолесценцијата, 2011 (О. Мурцева Шкариќ)
4. Јас сам ОК, ти си ОК (Е. Берн)
5. Коју игру играш (Е. Берн)
6. Заеднички протокол за постапување во случаи на злоупотреба и занемарување на деца, 2014, Влада на Република Македонија
7. Воспитување на децата, Силсон 2001 (И. Кант)

